

קיצור דיני שמיטת קרקעות

מאוצר החכמה
36395

לוקט על ידי

מאוצר החכמה
36395

יהושע ישעיה נויבירט

מהדורה רביעית מתוקנת

הוצאת ספרים פלדהיים בע"מ

ירושלים

תשמ"ו

כתובת המחבר
יהושע י. נויבירט
בית וגן, נוה עוזר, ירושלים

Copyright © 1986
כל הזכויות שמורות
למחבר

הוצאת ספרים פלדהיים
ת.ד. 6525, ירושלים

נדפס בישראל
Printed in Israel

קיצור דיני שמיטת קרקעות

איזוהי שנת השמיטה ודין תוספת שביעית

(א) שנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י וכולן לא מנו אלא לשני חורבן, משליכין אותן שבע שבע, ולפי חשבון זה תהא שנה זו שהיא שנת שבע ומאה ואלף (1107) לחורבן, שהיא שנת שש ושלשים ותשע מאות וארבעת אלפים (4936) ליצירה, מוצאי שביעית (לשון הרמב"ם שו"י פ"י ה"ד וה"ו). נמצא אם נחלק כל השנים מבריאת העולם, הרי השנה השביעית היא שמיטה (כפתור ופרח פנ"א), למשל נקח שנה זו תשמ"ז (5747) ונחלק אותה לשביעיות, נמצא שהיא שנת השמיטה.

(ב) דעת רוב הפוסקים, כי שמיטה בזמן הזה אינה אלא מדרבנן (עיין רמב"ם בית הבחירה פרק א' סוף הט"ז ותרומות פ"א הכ"ו).

(ג) שנת השמיטה מתחילה מא' תשרי ומסתיימת בכ"ט אלול. אמנם הלכה למשה מסיני שעבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה, ואסורה כל עבודה שהיא מתקנת את האדמה לשביעית (רמב"ם שו"י פ"ג ה"א) ואשר בשביעית עצמה עבודה זו היא אסורה מן התורה (ר"ש ריש שביעית), כמו החרישה שהיא מכינה את הקרקע לזריעה. ודבר זה רק בזמן שהמקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה ולא בזמן הזה (רמב"ם שו"י פ"ג ה"א).

(ד) אף בזמן הזה אין נוטעים אילנות עצי פרי ערב שביעית, אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית, וסתם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין, שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו (כי אז הרי מתחילים לספור לשנות ערלה החל משנת השמיטה, ואם יראו אותו אוכל מפירותיו כעבור שנתיים נוספות, יאמרו בשביעית נטעו). נמצאת אומר שהנוטע ערב שביעית קודם ר"ה מ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור (שם הי"א), הרי שאסור לנטוע עצי פרי מיום ט"ז מנ"א תשמ"ו.

(ה) נוסף לכך, יש אומרים בקשר לפסוק "ושבתה הארץ" (ויקרא כה ב), שיש להמנע משתילת עצי סרק ומזריעה לפני שביעית, אם הקליטה באדמה מחמת ומכוח שתילה או זריעה זו תהיה בשנה השביעית. כי רגע הקליטה מחמת ומכוח השתילה או הזריעה נחשב לשתילה ולזריעה, כי כל זמן שלא נקלטו הצמחים הרי הם כאילו מונחים בבית (ראה מנחת חינוך מצוה שכו; ר"ה י ב רד"ה צריך שלשים ושלש ותוס' שם; הגהת הגרשז"א שליט"א. אולם מרן החזו"א זצ"ל מתיר בזמן הזה עד ראש השנה). לפיכך, עצי סרק שזמן קליטתם נחשב ל"ד יום (יו"ד סי' רצ"ד סע' ד), אסור לשתול מיום ט"ז אלול, ואילו שאר זרעים שזמן קליטתם הוא ג' ימים (שם סי' רצ"ג בש"ך ס"ק ב) אסור לזרעם מיום כ"ז אלול. ודבר זה האחרון אסור גם כדי שלא יאסרו הגידולים משום איסור ספיחים, וכפי שיבואר להלן.

אם הזריעה היא בשנה הששית והקליטה תהיה בשנה השביעית מחמת הגשמים, אין בו משום איסור זריעה (הגהת הגראד"ר שליט"א), אבל יש ואסור משום איסור ספיחים, וכפי שיבואר להלן. (ו) אף בזמן הזה קיימת המצוה להוסיף ערב שביעית כמה רגעים לפני כניסת השנה השביעית (מ"ק ד א תוד"ה מה). אולם הזמן שאנו מוסיפים ערב ר"ה לקדושת החג, מספיק גם כן לתוספת שביעית.

חיובי השביעית בקשר לאדמה ופירותיה

(ז) מהם החיובים שיש להם עיקר בתורה. נביא כאן רשימה של כל העשין והלאוים (לפי דעת הרמב"ם).

א. ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה ב).

ב. שדך לא תזרע (שם ד).

ג. וכרמך לא תזמר (שם ד).

ד. את ספיח קצירך לא תקצור (שם ה).

ה. ואת ענבי נזירך לא תבצר (שם ה).

ו. והשביעית תשמטנה ונטשתה (שמות כג יא).

(ח) קיימים עוד צוויים מדין תורה בנוגע לשנה השביעית, אבל אינם נכללים במנין תרי"ג מצוות, ואלה הם.

א. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כה ו), לאכלה ולא

לסחורה, לאכלה ולא להפסד.

ב. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל
(שם ז), כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך
מן הבית, פֶּלֶה לחיה מן השדה – פֶּלֶה לבהמתך מן הבית.
ג. לפי כמה דעות: בחריש ובקציר תשבת (שמות לד כא, ע"ש
ברש"י; רמב"ם שו"י פ"א ה"א).

- (ט) כל שאר המלאכות שבעבודת הקרקע והאילן אינן אלא מדרבנן.
(י) אפשר לחלק את הצווים שהם מן התורה לשתי קבוצות.
א. בענין עבודת הארץ והאילן.
ב. בענין קדושת פירות שביעית.

הצווים בענין עבודת הארץ והאילן

(יא) אסור מדין תורה לזרוע בשנה השביעית כל מיני זרעים וירקות,
בין אם הקליטה תהיה בשנה השביעית ובין אם תהיה בשנה השמינית
(עיין רמב"ם שו"י פ"ד הט"ו), ולדעת הרבה פוסקים גם הנטיעה אסורה
מדין תורה (עיין גיטין נג ב, רמב"ם שו"י פ"א ה"ד, מסכת שביעית פ"ב מ"ו
בר"ש, חזו"א סי' יז ס"ק ב).

עבר וזרע ונטע, בין בשוגג בין במזיד, יעקור (רמב"ם שו"י פ"א הי"ב).
(יב) איסור זה של זריעה ונטיעה הוא גם אם זרע באדמה שבתוך
הבית (חזו"א סי' כו ס"ק ד) או בתוך עציץ נקוב או שאינו נקוב מחוץ
לבית (חזו"א סי' כב ס"ק א), וכן גם בעציץ נקוב בבית (חזו"א סי' כו ס"ק ד)
אם עומד הוא על הקרקע בקומה ראשונה, וכדלהלן.
ומותר לזרוע בבית בעציץ שאינו נקוב, גם אם ישנו בעציץ נקב קטן
להוצאת המים (חזו"א סי' כב ס"ק א), וכן גם מותר לזרוע בעציץ נקוב אם
עומד הוא על צלחת (לקליטת המים המיותרים), או אם עומד הוא על
הקרקע, אבל לא בקומה הראשונה של הבית (הגהת הגרשז"א שליט"א)*.
בית נקרא, לא רק בית שחייב במזוזה, אלא כל שיש לו גג, ואולי
צריך גם מחיצות של עשרה טפחים (חזו"א סי' כב ס"ק א).
לפיכך, אין להוציא כל עציץ מהבית לגזוזטרה אם אינה מכוסה, כי
הרי הוצאת העציץ פירושה כמו זריעת הצמח (שם). והעובר דירה

* הפירות שגדלים בעציץ הזה, חייבים בתרומות ומעשרות ובלי ברכה (רמב"ם מעשר פ"א ה"י)
ומברכין עליהם ברכות הנהנין שהכל נהיה בדברו (ח"א כלל נא סי' יז).

ממקום למקום ורוצה לקחת עמו את העציצים שבתוך ביתו, יעשה שאלת חכם (הגהת הגרשז"א שליט"א).

(יג) גידולי מים מותרים בתנאים מסויימים, ויש לעשות שאלת חכם (עיין רמב"ם שו"י פ"א ה"ו וברדב"ז שם).

(יד) זמירה גם היא אסורה מן התורה – "וכרמך לא תזמר". וזמירה פירושה קציצת ענף או יחור מגפן (עיין רמב"ם שו"י פ"א ה"ב וחזו"א סי' כא ס"ק טו), שעל ידי זה מתגדל או מתעבה האילן (ראה מו"ק ג א, דזמירה בכלל זריעה).

זמירת שאר העצים וכן חיתוך דשא לטובת העצים והדשא איסורם מדרבנן (עיין רמב"ם שו"י פ"א ה"ה; חזו"א סי' כו ס"ק א).

(טו) הקוצץ ענפים לעצים, לסכך ע"ג סוכתו וכדו', אם אינו מדקדק במלאכת זמירה, אלא קוצץ כל הבא לידו, מותר לעשות כן (חזו"א סי' יט ס"ק יד).

(טז) חרישה, לדעת מקצת פוסקים גם היא אסורה מן התורה (רמב"ם שו"י פ"א ה"א ובכ"מ שם), וחרישה פירושה, כל שחורש לטובת הצמח, אבל אם חורש לצורך הקרקע אין בו אלא איסור דרבנן (עיין ר"י קורקוס שו"י פ"א ה"ד ובשו"ת הרדב"ז לשונות הרמב"ם ח"ב סי' קצו).

(יז) בכלל החרישה חלים גם כן הנכוש, דהיינו שעוקר את העשבים הרעים, העידור, שחופר תחת לגפן לרפות את האדמה, אבל איסורם לכל הדעות אינו אלא דרבנן, וראה להלן.

מלאכות דרבנן בעבודת האדמה

(יח) חכמים אסרו כל שאר אבות ותולדות שבעבודת האדמה, כגון הסיקול, הניכוש, העידור, הזיבול, העישון תחת האילן, ההשקאה וכדו'.
(יט) אמנם הבדילו חז"ל בעבודות אלה בין "לאוקמי אילנא" לבין "לאברויי אילנא" (רמב"ם שו"י פ"א ה"י), כל עבודה שהיא "לאוקמי אילנא", דהיינו שלא ימות האילן או שלא ימותו הזרעים או שלא יתקלקלו הפירות (חזו"א סי' כא ס"ק יד) מותרת, ואילו כל עבודה שהיא "לאברויי אילנא", דהיינו להברות את האילן ולהשביחו אסורה. ספק אם העבודה היא "לאוקמי אילנא" או "לאברויי אילנא", יש מקום להקל (חזו"א סי' טז ס"ק יד).

(כ) לפיכך, משקין בית השלחין בשביעית, והיא שדה זריעה שצמאה ביותר (רמב"ם שו"י פ"א ה"ח), וכן שדה אילנות שזקוקה למים (עיין שו"ת מבי"ט ח"ד סי' סד; חזו"א סי' טז ס"ק ד). עושין עוגיות לגפנים על מנת למלאותם במים (רמב"ם שו"י פ"א ה"ט). מזבלים עץ מפונק כשיש לחוש להפסד העץ או הפירות (חזו"א סי' כא ס"ק יז). מנכשים עשבים רעים אם הם עלולים לגרום נזק לעץ (חזו"א שם). וכן הדין לגבי שאר עבודות שאינן אלא מדבריהם, לא גזרו עליהם במקום הפסד (אבל לא התירו "לאוקמי אילנא" במלאכות דאורייתא, הגהת הגרשז"א שליט"א).

עבודות שאסרו חז"ל משום מראית העין

(כא) יש דברים שחז"ל אסרום בשביעית משום חשש של מראית העין, שיאמרו לתקן שדהו הוא עושה (עיין רמב"ם שו"י פ"ב). ולכן, המסקל שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים, נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ (שם ה"י). לא יוציא אדם זבלים מחצרו ויתן בתוך שדהו בשביעית, מפני שנראה כמזבל שדהו שתהיה יפה לזריעה, ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה, מותר; ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ (שם ה"א).

(כב) אבל מותר אדם לחפור בור, שיח ומערה בשביעית, ואינו חושש שיאמרו לתקן שדהו הוא צריך, וצובר העפר בתוך שדהו כדרך כל החופרים (שם ה"ד, ועיין מו"ק ד ב: זיבלו מוכיח עליו). מותר אדם לטאטא את גינתו הסמוכה לביתו, כיון שניכר שלצורך נקיון הוא עושה ולא להטבת הקרקע (ספר השמיטה פ"ה סע' ד).

סיוע לחשוד על השביעית

(כג) כלי עבודה המיוחדים לעבודות האסורות בשביעית, אסור להשכירם, להשאילם ולמוכרם לישראל החשוד על השביעית (שביעית פ"ה מ"ו), אבל כל שאפשר לתלות שישתמש בכלים האלה למלאכה המותרת, מותר למסור להם כלים אלה (שם). ואף על גב דאפילו ספק מכשול גם אסור ליתן לפני עור והיה ראוי להחמיר בספיקות – יש לומר, משום דאם באנו להחמיר גם בספקות, נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, והן רק עמי הארץ וחייבים

אנחנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכל שכן שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באנו להציל אותם ממנו, והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק, וזו דרך הממוצעת והישרה (חזו"א סי' יב ס"ק ט).

ספיחין

כד) כל שתוציא הארץ בשנה שביעית מן התורה מותר לאכלו, אבל גזרו חז"ל ואסרוהו באכילה. ולמה גזרו עליהם? מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גינה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמחו יאכל מהם ויאמר ספיחים הם, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית (רמב"ם שו"י פ"ד ה"א וה"ב).

וחייב אדם לעקור את הספיחין מתוך האדמה ולהניחם במקומם, שירקבו (חזו"א סי' ט ס"ק ד. ועיין שם ס"ק ו, דאחרי שגדלו והגיעו לשיעור בוסר אף שלא הגיעו לעונת המעשרות, אסור לעוקרם, כיון שקדושים בקדושת שביעית, ורחמנא אמר "לאכלה" ולא להפסד; עיין שביעית פ"ה מ"ד בתויו"ט), ואסורים הם גם לאכילת בהמה (חזו"א סי' ט סק"ו), אבל מותר אדם לגנוזם כדי שלא יבוא לידי תקלה לאוכלם (שם ס"ק יח).

ואין בספיחין משום איסור הנאה, אלא אסרו רק אכילתן ושאר תשמישן (חזו"א סי' יג ס"ק טז). ומאכל בהמה, חוץ מתבן וקש, גזרו חכמים איסור ספיחין אף לענין הנאה (חזו"א סי' ט סוס"ק יז והגהת הגרשז"א שליט"א). ואין נוהג איסור ספיחין אלא בצמחים שיש עליהם קדושת שביעית, למעט פרחי נוי (בלי ריח) (הגהת הגרשז"א שליט"א. ואולם בחזו"א סי' יד סק"ט משמע דיש בהם איסור ספיחים. ועיין להלן סעיפים עה ועו).

כה) והבדל הבדילו חז"ל בין זרעונים שונים.

א. תבואה וקטניות, כלומר זרעים הנאכלים לאדם

(עיין רמב"ם כלאים פ"א ה"ח).

ב. כל שאר זרעוני גינה.

תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גידול (עיין רמב"ם שו"י פ"ד ה"ט ומעשר פ"ב ה"ה) לפני שנה שביעית, הרי הן כפירות ששית לכל דבר,

ואף על פי שאוסף אותם בשביעית אין עליהם איסור ספיחים, וחייבים בתרומות ומעשרות. הגיעו לשליש גידול אחרי ר"ה של שביעית, הרי הם כפירות שביעית ואסורים באכילה משום ספיחים.

כל שאר זרעוני גינה שנבטו לפני ר"ה של שביעית, לא חל עליהם איסור ספיחים (חזו"א סי' ט ס"ק יז – דכיון שספיחים מדרבנן, יש לסמוך על הר"ש והרמב"ן. אך יש מי שאומר שגם להר"ש והרמב"ן צריכים דוקא שיצא תחילת הפרי בששית – מעדני ארץ לשביעית סי' י), אבל קדושים הם בקדושת שביעית, וכפי שיבואר להלן. נבטו אחרי ר"ה של שביעית, חל עליהם איסור ספיחים ומצוה לעוקרם. לפיכך, הזורע זרעוני גינה לפני ר"ה, יזרעם לפחות שלשה עד ארבעה ימים לפני ר"ה של שביעית, דהיינו ימי הנביטה שלהם, וראה לעיל סעיף ה.

(כו) ספיחים העולים מאליהם בשדה בור, והיא שדה שאינה נזרעת כלל מפני התנאים הקשים שבה, אינם אסורים משום ספיחים, אבל קדושים הם קדושת שביעית (רמב"ם שו"י פ"ד ה"ד. ועיין חזו"א סי' יד סק"ט, דמכל מקום אין משקין את הספיחין האלה. ועיין שם סי' י ס"ק ו, דאם עבר וזרע, הגידולים אסורים משום ספיחין).

(כז) זורע אדם לפני ראש השנה במקום שלא רגיל לזרוע שם באותה התקופה ואין כאן איסור ספיחים, כי אין זו זריעה כזריעת אנשים, כי לולא איסור שביעית ודאי לא נוח לו בזריעה זו (חזו"א סי' כב ס"ק ב), אמנם ודאי שחלה קדושת שביעית על היבול (ולפי האמור לעיל בסעיף ה, יש להמנע מלזרוע מיום כ"ז אלול אף במקום כזה, אם הקליטה מחמת זריעה זו ומכוחה תהיה בשנה השביעית).

לפיכך, שדה הנזרעת שנה אחת תבואות חורף ושנה שניה מניחים אותה בורה בחורף וזורעים בה אחר כך זריעת קיץ, אין בה משום איסור ספיחים; דהיינו, אם זרעוה לפני ראש השנה של שביעית, במקום תבואת קיץ בשנת תשמ"ז – לפי מחזור הזרעים – תבואת חורף, אין כאן משום איסור ספיחים, גם אם נקלטים באדמה רק על ידי גשמי החורף. אך כאמור לעיל, חלה על תבואה זו קדושת שביעית.

(כח) תבן וקש של תבואה, כיון שאין דרך האדם לזרוע תבואה לשם תבן וקש, מותרים ולא גזרו עליהם איסור ספיחין, אבל קדושים הם בקדושת שביעית (רמב"ם שו"י פ"ד ה"ד; חזו"א סי' ט ס"ק יז).

(כט) הגדל ביד נכרי אין עליו איסור ספיחים (רמב"ם שו"י פ"ד הכ"ט), ולפי מנהגנו בירושלים שנוהגים כדעת הבית יוסף – גם לא חלה

קדושת שביעית על פירות אלה (עיי' שם בכ"מ). ואם היהודי עשה את גמר המלאכה בפירות אלה, כגון שסחט ענבים של נכרי, חייבים הם בתרומות ומעשרות (יו"ד סי' שלא סע' יט ברמ"א), ואין מברכים על הפרשה זו (פאת השולחן סי' כג סע' יב), ומפרישים מעשר עני (שם בשו"ע), ולפי דעת אחרת, מפרישים מספק גם מעשר שני (ר"ה טו א בתוספות רי"ד תנינא, הגהת הגרשז"א שליט"א).

(ל) ספיחים שתלש אותם מן האדמה תוך השנה השביעית, נשארים באיסורם לעולם, כל שידוע שמפירות שביעית הם (עי' חזו"א סי' ט ס"ק יג ויד, ועיי' בר"י קורקוס פ"ד ה"ו). ואין גם לזורעם בשנה שמינית. אמנם אם עבר וזרע, גידוליהם מותרים (רמב"ם שו"י פ"ד ה"ו).

(לא) זרעים שאינם ראויים לאכילת אדם ובהמה, או שנפסלו מאכילת אדם ובהמה, כגון שחטא, מותר לקנותם גם אם ספיחי שביעית הם (חזו"א סי' כז ס"ק ב), אמנם ודאי שלכתחילה אסור להפסידם בידים, אף שאסורים הם באכילה משום ספיחי שביעית (חזו"א סי' ט ס"ק ו).

(לב) ספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית במחובר, אסורים באכילה, ואין תולשים אותם ביד, אפילו למאכל בהמה, שמא יבוא לאוכלן (חזו"א סי' ט ס"ק ו), אלא חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה (רמב"ם שו"י פ"ד ה"ה).

(לג) ועד מתי אסורים ספיחי שביעית – שיצאו במחובר למוצאי שביעית, או שנתלשו באיסור אחרי ר"ה של שמינית (חזו"א סי' ט ס"ק יג) – משיעשו כיוצא בהם; לא עשו כיוצא בהם, אסורים עד חנוכה (רמב"ם שו"י פ"ד ה"ו וה"ז), כי כבר הוסחה דעתם של בריות משביעית ואין לחוש שיתירו הנלקטים בשביעית (חזו"א סי' ט ס"ק יג).

הצוויים בענין קדושת פירות שביעית

(לד) הקדמה: כאשר אנו דנים בקדושת פירות שביעית, עלינו להקדים את ההבדלים השונים אשר מיהסים את הפירות לשנה שביעית.

א. ירקות שצמחו בשנה ששית, גם אם נגמרו בששית, אבל נלקטו בשביעית – מותרים משום ספיחים והרי הם כפירות שביעית (חזו"א סי' ט ס"ק יז).

ירקות שצמחו בשנה שביעית בענין שאין עליהם איסור ספיחים
(ראה לעיל סעיף כו), ונלקטו בשביעית – הרי הם כפירות
שביעית.

ירקות שתחילת צמיחתם בשנה השביעית בהיתר (ראה לעיל סעי'
כו), ונלקטו בשמינית, יש עליהם קדושת שביעית אם נלקטו
לפני הזמן שיעשו כיוצא בהם, או אם לא עשו כיוצא בהם,
אם נלקטו לפני חנוכה (חזו"א סי' ט ס"ק יז. ועיין שם ס"ק יג,
דין זה הוא רק לגבי איסור סחורה וביעור, משמע דלגבי תרומות
ומעשרות חייבים, והמעשר שלהם הוא מעשר שני).

ירקות שתחילת צמיחתם בשנה שביעית באיסור (ראה לעיל
סעיף כה), אסורים משום ספיחים, בין אם לקט אותם
בשביעית ובין אם עדיין מחוברים בשמינית, כל זמן שלא
עשו כיוצא בהם, או אם לא עשו כיוצא בהם עד חנוכה,
וראה לעיל סעיף לג.

ירקות שתחילת צמיחתם בשנה שביעית בהיתר (ראה לעיל סעי'
כו), או אפילו באיסור (ראה לעיל סעי' כה), ונלקטו
בשמינית – אם נלקטו אחרי הזמן שעשו כיוצא בהם, או
אפילו לא עשו כיוצא בהם אבל נלקטו אחרי חנוכה של
שמינית, הרי הם כפירות שמינית, והמעשר שלהם הוא
מעשר שני.

ב. תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גדולם לפני ר"ה של שביעית,
הרי הם כפירות ששית לכל דבר, גם אם נלקטו בשביעית.
תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גדולם אחרי ר"ה של שביעית
(ראה לעיל סעיפים כה-כו), הרי הם כפירות שביעית.
תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גדולם לפני ר"ה של שמינית
בהיתר (ראה לעיל סעיף כו), הרי הם כפירות שביעית.
תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גדולם לפני ר"ה של שמינית
באיסור (ראה לעיל סעיף כה), אסורים משום ספיחים.
תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גדולם אחרי ר"ה של שמינית,
גם אם נזרעו בשביעית באיסור, הרי הם כפירות שמינית.
ג. אתרוג שחנט בששית ונלקט בשביעית, חייב בתרומות ומעשרות,
ומחמירים לנהוג בו קדושת שביעית (כדעת הרמב"ם שו"י פ"ד
ה"ד, חזו"א סי' ז ס"ק טז).

אתרוג שחנט בשביעית, גם אם נלקט בשמינית, הרי הוא כפירות שביעית לכל דבר (עיין חזו"א סי' כז ס"ק ו).

ד. שאר פירות האילן – ופרי הדר בכלל – (חזו"א סי' כא ס"ק טז, הגהת הגרשז"א שליט"א) – אם חנטו בששית, הרי הם כפירות ששית לכל דבר, גם אם נלקטו בשביעית.

שאר פירות האילן – ופרי הדר בכלל – אם חנטו בשביעית, הרי הם כפירות שביעית לכל דבר, גם אם נלקטו בשמינית. לפי זה חלה קדושת שביעית על פרי אילן רק בקיץ תשמ"ז, ועל פרי הדר בתורף תשמ"ח.

ה. אורז ודוחן, פרגים ושומשמים, אם נגמר פרים בששית הרי הם כפירות ששית לכל דבר, גם אם נלקטו אחרי ר"ה של שביעית.

אורז ודוחן, פרגים ושומשמים, אם נגמר פרים אחרי ר"ה של שביעית, מותרים משום ספיחים, והרי הם כפירות שביעית (חזו"א סי' ט ס"ק יז).

אורז ודוחן, פרגים ושומשמים, אם נגמר פרים לפני ר"ה של שמינית – אם צמחו באיסור הרי הם אסורים משום ספיחין, ואם צמחו בהיתר (ראה לעיל סעיף כו) הרי הם כפירות שביעית.

אורז ודוחן, פרגים ושומשמים של שביעית – אם נגמר פרים אחרי ר"ה של שמינית ולא עשו כיוצא בהם – אם צמחו באיסור הרי הם אסורים משום ספיחין, ואם צמחו בהיתר (ראה לעיל סעיף כו), דינם כפירות שביעית (חזו"א סי' ט ס"ק יז).

אורז ודוחן, פרגים ושומשמים של שביעית, אם נגמר פרים אחרי ר"ה של שמינית ועשו כיוצא בהם, או לא עשו כיוצא בהם אבל נגמר פרים אחרי חנוכה, הרי הם כפירות שמינית.

ו. לולב – הגם שבימי חז"ל היה נוהג בו קדושת שביעית, מכל מקום בזמננו שאין משתמשים בו כל תשמיש אחר חוץ מאשר למצות לולב, לא חלה עליו קדושת שביעית (הגהת הגרשז"א שליט"א).

(לה) מצות עשה להשמיט פירות שביעית, שנאמר: "והשביעית תשמטנה ונטשתה", והרי פירות שביעית הפקר הם לכל, ויד הכל שוין. ואסור לנעול כרמו ושדהו, וכל הנועל כרמו או סוגר שדהו בשביעית ביטל מצות עשה (רמב"ם שו"י פ"ד הכ"ד), ואף אם בדעתו לחלק את הפירות או להפקירם (שם בכ"מ). ומצוה זו נאמרה בין בפרי האדמה (אף אלו שלא נאסרו משום ספיתים, וכדלעיל סעיפים כה, כו, כז ולד) ובין בפירות האילן.

וכיון שפירות שביעית הפקר הם, פטורים הם מתרומות ומעשרות (טור יו"ד סי' שלא ובפרישה ס"ק ה).

אולם יש אומרים שגם פירות שביעית שהם הפקר לא יאכלם אלא ברשות הבעלים, אבל אין הבעלים רשאים למנוע כל אדם מלאכול פירות אלה (ראב"ד ותוס' שאנץ פ"ה מעדיות מ"א).

(לו) עיירות א"י הסמוכות לספר, מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבזו פירות שביעית (רמב"ם שו"י פ"ד ה"ל), וכן מותר לנעול בפניהם (מהא דלהלן סעיף לז), וראה סעיף לח.

(לז) כדין עיירות הסמוכות לספר, כן הדין במקומות שיש חשש שבהמות וחיות נכנסות ואוכלות מפירות שביעית המחוברים (חזו"א סי' יד ס"ק ד), וראה סעיף לח. ומכל מקום אם בהמות וחיות אוכלות מפירות שביעית המחוברים אסור למנוע מהם, אם אין חשש שיקלקלו את העצים (שם בחזו"א, ועיין סעיף נז).

אוצר החכמה

(לח) אם כי אמרנו שבמקרים מסויימים מותר לנעול שדהו, מכל מקום חייב הוא להדביק מודעה בפתח שדהו, שהפירות הפקר הם לכל ישראל וכל הרוצה לקטוף מפירות שביעית יוכל לקבל את המפתח אצל בעליו (שנת השבע פט"ו סע' ב). ואין רשות לבעל השדה למנוע אדם מלאכול את פירות שביעית.

(לט) עבר ולא הפקיר, וכן אם עיבד את שדהו באיסור (חזו"א סי' י ס"ק ו), אין הפירות נאסרים באכילה, וראה להלן סעיף נד. ולפי מנהגנו בירושלם, כדעת הבית-יוסף, שהבעלים מחוייבים להפקיר את פירותיהם, וכל זמן שלא הפקירו אין הפירות הפקר, חייבים הם בתרומות ומעשרות, וראה לעיל סעיף כט, ואין מברכים על הפרשה זו (מנחת חינוך מצוה פד, ספר המעשר והתרומה, בית האוצר ס"ק יא, הגהת הגראח"נ

זצ"ל). עם כל זה, המנהג הוא לא להפריש כלל תרומות ומעשרות מפירות שביעית (הגהת הגרשז"א שליט"א).
פירות מאדמות שנמכרו לנכרי, חייבים מספק בתרומות ומעשרות לדעת הב"י שיש קנין לנכרי, ובנתמרחו בידי יהודי).

(מ) "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור", הרי כלולים בלאוים אלה שני איסורים:

א. שלא יקצור לעבודת האדמה ולא יבצור לעבודת האילן

(רמב"ם שו"י פ"ד ה"א והכ"ב).

ב. שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה (אף אם אין בו

משום איסור ספיחים) ושלא יבצור כדרך הבוצרים (שם).

לקצור לעבודת האדמה ולבצור לעבודת האילן, פירוש, שעל ידי

הקצירה והבצירה מיטיב את האדמה ומתגדל האילן (עי' פאת השולחן סי'

כג בב"י ס"ק יב, דאיסורו הוא משום זומר, ועי' חזו"א סי' יז סק"ג).

שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ושלא יבצור כדרך הבוצרים,

רצונו לומר, שלא יקצור את כל פירותיו בבת אחת כדרך בעלים

שאוספים הרבה ביחד, ויש לאדם להביא לתוך ביתו מעט כדרך

שמביאים מן ההפקר (רמב"ם שו"י פ"ד הכ"ד). ואם הביא יותר מזה מותר

(שם), ואין צריך להוציא פירות אלה מן הבית (חזו"א סי' יב ס"ק ט; עיין

שם, דאם אסף הכל הרי הן הפקר, ואף אם אינן הפקר חייב להפקירם).

(מא) גם ישנה אדם במלאכת הקצירה, אם אפשר (חזו"א סי' יב ס"ק

ח), וכן במלאכת התלוש ישנה ממה שרגיל לעשות בשאר השנים. ולכן,

אם אפשר, לא יקצור בכלים שרגיל לקצור בהם, וכן לא ידרוך ענבים

בגת כדרך כל השנים, אבל ידרוך בעריבה. לא יעשה זיתים בבית הבד,

אבל כותש הוא לתוך בד קטן ביותר, וכן בשאר הדברים כל שיכול

לשנות משנה (רמב"ם שו"י פ"ד הכ"ג).

(מב) בית־הדין ושלוחיו מותרים לקצור ולבצור כדרך כל השנים וכן

אינם משנים במלאכת הקצירה והתלוש (חזו"א סי' יב ס"ק ח). ובית־הדין

שוכרים פועלים לצורך זה, ומחלקים מפירות שביעית לכל אחד לפי

צורך ביתו (שביעית פ"ט מ"ח בר"ש), ומותר להם לגבות את הוצאותיהם

הכרוכות ב"אוצר בית־הדין" (מהא דשם). בפירות אלה אין גם חיוב

ביעור (חזו"א סי' יא סק"ז), וכפי שיבואר להלן.

דין זה נחלק לשנים: א. עצם הסחורה. ב. התפסות הדמים בקדושת שביעית.

מג) אין עושין סחורה בפירות שביעית, ואם רוצה למכור מעט מפירות שביעית שבגינתו מותר (רמב"ם שו"י פ"ו ה"א). ואסור למכור פירות שביעית לנכרי (חזו"א סי' י"ס"ק יד).

מד) אף במקום שמותר למכור, אין מוכרים פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין, כדי שלא יהיה כסוחר פירות שביעית, אלא מוכר המעט שמותר אֶכְסָרָה (באומד), להודיע שפירות אלה הפקר הם (רמב"ם שו"י פ"ו ה"ג).

גם לא ימכור פירות שביעית בשוק, מקום שרגיל למכור שם (חזו"א סי' יג ס"ק יז).

מה) מותר ל"אוצר בית-הדין" (ראה לעיל סעיף מב) למסור לשלוחם את הפירות שברשותם על מנת שיתנם לכל אחד ואחד, ומותר לשליח זה לדרוש את שכר טורח בית-הדין וטרחתו הוא. (ואין הדמים שהשליח מקבל נתפסים בקדושת שביעית — ראה להלן סעיף מו. תורת השמיטה בתוספת שביעית ס"ק לז). שליח זה שממונה מטעם בית-הדין, אינו מוכר את הפירות אלא רק מתווך אותם בין "אוצר בית-הדין" לבין אוכלי הפירות.

מו) כאשר מוכרים פירות שביעית באופן המותר למכור (ראה סעיף מד), או אפילו עבר ומכר באופן האסור, הרי הדמים נתפסים בקדושת שביעית, והרי דינם כפירות שביעית, וילקח בהם מאכל ויאכל בקדושת שביעית, ואין הפירות של שביעית עצמם יוצאים מקדושת שביעית, והרי הם בקדושתם (רמב"ם שו"י פ"ו ה"א).

לפיכך, מכר פירות שביעית, הרי הפירות והדמים קדושים בקדושת שביעית, הפירות מתחילת יצירתם והדמים מרגע מכירת הפירות. קנה בדמים אלה דגים, הרי הקדושה עוברת מהדמים לדגים, נמצא הפירות הראשונים והדגים קדושים בקדושת שביעית. מכר את הדגים וקבל דמים עבורם, יורדת קדושת שביעית מהדגים ועוברת לדמים. קנה בדמים אלה ביצים, יורדת קדושת שביעית מן הדמים ועוברת לביצים, וכן הלאה; וכן הדין אם החליף את הדגים בביצים, יורדת הקדושה

מהדגים ועוברת לביצים (רמב"ם שו"י פ"ו ה"ז). והפירות עצמם של שביעית הם כמו שהיו (שם ה"ו).

(מז) אין פירות שהם קדושים בקדושת שביעית מתפיסים קדושה בפירות אחרים אלא דרך מקח, כגון אם מושך פירות שביעית של חברו ועל ידי כן נקנים לחברו פירות חולין (חזו"א סעיף י"ס ק"ג), כי אז חלה קדושת שביעית על פירות חולין אלה; אבל לא דרך חילול, כגון שמחלל פירות שביעית על פירות חולין, כי אז אין פירות החולין נתפסים בקדושת שביעית. במה דברים אמורים בפרי ראשון, היינו פירות שגדלו בקדושת שביעית, אבל בפרי שני – פירות שחלה עליהם קדושת שביעית מחמת פירות אחרים או מחמת דמי שביעית, מתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול (רמב"ם שו"י פ"ו ה"ח).

(מח) ואין לקנות בדמי שביעית כי אם מאכל, כדי שיהא ראוי לחול עליו קדושת שביעית, וכן אין להחליף פירות שהם קדושים בקדושת שביעית אלא רק במאכל אחר שראוי שתחול עליו קדושת שביעית. לכן אין לקנות בדמי שביעית נייר, בקבוק וכדו' (שם פ"ו ה"י). גם אין לקנות בדמי שביעית בעלי חיים חיים (שם ה"ט).

גם אין לקנות בדמי שביעית דבר, או להחליף פירות שביעית לדבר, שאינו ראוי לאותה דרגה של קדושה שהפירות הראשונים היו מיועדים לה.

לכן אין לקנות בדמי שביעית שנתקבלו עבור תפוחי-עץ, רק מאכל אדם אחר אבל לא מאכל בהמה. וכן אין למכור מאכל של שביעית שראוי לבהמה אחת, בכדי לקנות בדמיו מאכל אחר שאינו ראוי לאותה בהמה אלא רק לבהמה אחרת; אבל מותר למכור מאכל בהמה על מנת לקנות בדמיו מאכל אדם (רמב"ם שו"י פ"ה ה"ב).

(מט) מותר לקנות בדמי שביעית פירות שביעית, כשם שמותר להחליף פירות שביעית בפירות שביעית אחרים (ספר השמיטה פ"ח סי' ב ס"ק ג; תורת השמיטה תוספת שביעית ס"ק מ; ויל"ע פי' המשניות לרמב"ם פ"ח מ"ח).

(נ) אין לפרוע חוב בפירות שביעית (עיין חזו"א סי' יג ס"ק כו בטעם הדבר), וכן אין לפרוע חוב בדמי שביעית (רמב"ם שו"י פ"ו ה"י).

(נא) מוכרים פירות שביעית וקונים בדמי שביעית, כאמור, ובתנאי שהקנין הוא בשויו המלא, ולא ימכור פירות שביעית במעות של שוה פרוטה, וכן לא יקנה בדמים מרובים של שביעית מאכל שאינו שוה

אלא שוה פרוטה (חזו"א סי' כה ס"ק ה, מה שאין כן בענין מעשר שני, שמותר לחלל על שוה פרוטה, כיון שאי אפשר לאכול בזמן הזה את פירות מעשר שני), אך יש שמתירים גם שוה מנה על פרוטה (הר"ש סיריליאו).

(נב) קיימת אפשרות שהדמים לא יתפסו בקדושתם, דהיינו, אם קונה פירות שביעית בהקפה, שאינו משלם מיד אלא משלם לאחר זמן (חזו"א סי' י ס"ק יג, וע"ש דשביעית בזה"ז דרבנן ובשל סופרים הלך אחר המקיל, ויש להקל כתוס' ע"ז סב ב ד"ה יאות, בשם הר"י. ולפ"ז אפילו אם משלם מיד אחרי שמשך את הפירות והכניסם לתיק, גם כן בשם הקפה מיקרי), וכן אם קונה בהבלעה, דהיינו שקונה יחד עם פירות שביעית גם דבר אחר שאין לו קדושת שביעית, כמו תפוחי עץ בחורף תשמ"ז, ומבליע לו דמי פירות שביעית במין השני (רמב"ם שו"י פ"ח הי"א, וע"ש בשבת הארץ, אם מותר להתנות שהדמים יהיו רק בשביל הטורח וההובלה), רוצה לומר, שנותן דמים יתירים בעד המין השני עד שיתן לו את פירות שביעית במתנה (חזו"א סי' יג ס"ק כ). גם יכול הקונה לשלם בהמחאה (צ"ק) ואין היא נתפסת בקדושת שביעית (כיון שההמחאה אינה אלא הוראת תשלום לבנק ואינה כסף כשלעצמה).

עודף הדמים אשר מוסר המוכר לקונה, מתחלל על הכסף שנתן הקונה (הגהת הגרשו"א שליט"א). יש מקפידים לחלל כל כסף שמקבלים, על מאכל שעומדים לאכלו בו ביום, ואוכלים אותו בקדושת שביעית.

(נג) אין מוסרים דמי שביעית לעם הארץ, ואפילו כל שהוא, שמא לא יאכלם בקדושת שביעית (רמב"ם שו"י פ"ח ה"י). ולכן אם רוצה לקנות אצלו פירות שביעית – באופן המותר – יעשה כנ"ל בסעיף נב.

(נד) אדם שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית, אין קונים ממנו כל דבר שיש לו זיקת שביעית (רמב"ם פ"ח הי"ד), דהיינו כל תוצרת חקלאית אשר במין הזה יתכן ונעשה בו איסור, כגון שזרעוהו, שמרוהו ולא הפקירוהו וכדו', אפילו אם יודע ודאי שבפירות האלה לא נעשה כל איסור אלא גדלו מעצמם. (ויש מקום להתיר לקנות מאדם המסתמך על היתר המכירה, פירות שביעית שאין עליהם איסור ספיחין, ובלבד שלא ימסור לו דמי שביעית, הגהת הגרשו"א שליט"א). אבל פירות ששית או פירות חו"ל מותר לקנותם גם מן החשוד (חזו"א סי' י ס"ק יב).

נה) פירות שביעית ניתנו לנו לאכילה על מנת ליהנות מהם, וכפי שיבואר להלן, ולא להפסידם, ולכן אין אוספים פירות שביעית כשהן בוסר (רמב"ם שו"י פ"ה הט"ו), ואסור לקוץ אילנות משיתחילו לעשות פרי (שם הי"ז).

נו) פירות שביעית ניתנו לאכילה, לשתייה, לסיכה ולהדלקת הנר ולצבוע בהם צרכי האדם (רמב"ם שו"י פ"ה ה"א). כללו של דבר: מותר להשתמש בפירות שביעית בכל דבר ש"הנאתו וביעורו שוה", פירוש, שבאותו הרגע שפירות שביעית כלים מן העולם גם יהנה מהם. כך למשל, מותר אדם לאכול פירות שביעית, כיון שבשעה שהוא בולעם — מבערם מן העולם — האדם גם נהנה מהם, וכן מדליק אדם נרות שבת בשמן של שביעית, כיון שבאותו הרגע שהשמן נשרף, האדם נהנה לאורו. אבל אין להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, כיון שנרות חנוכה לא ניתנו ליהנות לאורם, ואם כן אין כאן הנאתו וביעורו שוה (בית רידב"ז פ"ה ה"ט). אין עושים מדורה בשמן של שביעית, אפילו אם רצונו לבשל בחומו, כיון שהנאת האדם — האכילה — באה רק לאחר שהשמן כבר לא נמצא בעולם (שם ה"ח).

נז) בכלל הפסד פירות שביעית חל גם כן האיסור שלא ישנה אדם פירות שביעית מבריתם (שם ה"ג). שינוי נקרא כל דבר שאדם משנה ממה שרגיל לעשות בפירותיו שלו.

כך למשל, מאכל אדם לא יתנו לבהמתו (שם ה"ה), אלא אם כן נפסל מאכילת אדם (שם ה"ג); הלכה הבהמה למאכל האדם בתלוש, מונעים ממנה מלאכול פירות אלה (חזו"א סי' יד ס"ק ד, ועיין לעיל סעיף לז).

מאכל אדם שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלים אותו חי (רמב"ם שו"י פ"ה ה"ג), דרכו לאוכלו חי ומבושל, מותר לאוכלו בין חי ובין מבושל. מאכל בהמה אין מבשלים אותו, כיון שדרכה לאוכלו חי (שם).

נח) אין מאכילין פירות שביעית לנכרי כיון שלפי חז"ל הרי זה כמו הפסד פירות שביעית (חזו"א סי' י"ט ס"ק יד), אבל אם נתארחו אצל היהודי, מותר להאכילם מפירות שביעית (שם וסי' יג ס"ק כו; ועיין רמב"ם שו"י פ"ה הי"ג).

(נט) אין מכינים תרופות ממאכל אדם, כמו למשל, תירס של שביעית אין לוקחים אותו להכנת טבליות רפואה, כיון שטבליות אלה אינן עומדות לשימוש כל אדם, והרי זה בגדר של הפסד פירות שביעית (רמב"ם שו"י פ"ה ה"י; ועיין ב"ק קב א).

(ס) מותר אדם לרסק עגבניה, כי מכיון שרגילים בכך אין בו משום הפסד פירות שביעית (עיין חזו"א סי' כה ס"ק לב), וכן גם מותר לסחוט לימון, ואפילו תפוז (שם; ערוה"ש סי' כד ס"ק ט, הגהת הגרשו"א שליט"א), כיון שפירות אלה עומדים לסחיטה. אבל אין לזרוק את קליפת הפירות, וכפי שיבואר להלן בסעיף סא.

(סא) מותר אדם לאכול את פירות שביעית כפי שרגיל בכך בכל השנים, וכנ"ל בסעיף נז, אבל הפסד בידים אסור. לעומת זה אין חיוב לדאוג שלא יבואו פירות שביעית להפסד, כי "גרמא" – לגרום הפסד בלי שהוא יעשה כל דבר – מותרת (חזו"א סי' יד ס"ק י).

ולפיכך, קולף אדם תפוחים, וכפי שרגיל בכך כל השנים, ואין בו משום הפסד פירות שביעית (חזו"א שם), אבל אם הקליפה ראויה למאכל אדם, או אפילו אינה ראויה למאכל אדם אבל דבוק בה מאכל אדם (כמו בקולף תפוחי אדמה מבושלים), אסור לזרוק קליפה זו, אלא מניחה עד שלא תהא ראויה למאכל אדם. אם רוב בני אדם באותו המקום אין רגילים לתת קליפות אלה למאכל ^{אחד מחכמים} בהמה, מותר לזרוקן משעה שכבר אינן ראויות למאכל אדם (חזו"א שם). אם רגילים באותו מקום (כמו למשל בקבוץ) לתת קליפות אלה למאכל בהמה, וכן קליפה שמלכתחילה אינה ראויה אלא למאכל בהמה, ורגילים לתתה לבהמה באותו המקום, אם אינו נותנה לבהמה, מניחה עד שתירקב מאכילת בהמה (חזו"א שם). קליפת התפוז אין אוכלין אותה חי, וגם לא רגילים לתתה לבהמה, ולכן מותר לזרוקה לאשפה (חזו"א מועד סי' לג סק"ב).

כדין הקליפות ^{אחד מחכמים} כך דינם של הגרעינים, וכל שראויים למאכל אדם (עגבניה), או שדבוק בהם מאכל אדם (שזיף), לא יזרקם אלא יניחם עד שיפסלו מאכילת אדם, וכנ"ל (עיין רמב"ם שו"י פ"ה הכ"א ופ"ז הט"ו, ועיין תרומות פ"א מ"ו ומ"ז).

(סב) אוכל הראוי לאכילת אדם או בהמה אסור להפסידו וכנ"ל, ויש לשומרו עד שיפסד מאכילה. ומותר אף לכתחילה להכניס אוכל הראוי לאדם לתוך שקית ניילון, לסוגרה, וכך לזרוקה, ואין בכך משום הפסד

פירות שביעית (דלמדין בכ"ש מתרומה על אף שיש בה עשה של משמרת, הגהת הגרשז"א שליט"א).

מצות ביעור

(סג) פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו מין מצוי בשדה, שנאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה – אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה – חייב לבער אותו המין מן הבית, וזהו ביעור של פירות שביעית (רמב"ם שו"י פ"ז ה"א).

(סד) הזמן שאינו מצוי בשדה, אין פירושו מיד אחרי כלות לקיטת הפרי, אלא פירושו שהמין הזה אינו מתקיים יותר בשדה ובלה ונשחת (חזו"א סי' טו ס"ק ח, ועיין חזו"א סי' טו ס"ק ג, דהיינו שלא נמצאים מפירות שביעית בשדה, ואילו לדעת הגרשז"א שליט"א, שאינו מצוי כלל מאותו המין, אבל כל שיש כבר משל שמינית אין חיוב ביעור).

כך למשל, קבעו לנו חז"ל שזמן הביעור של תבואה הוא בזמן החריש, דהיינו בחשון של שמינית (מבי"ט ח"ג סי' מה); זמן הביעור של תמרים הוא פורים, ושל זיתים הוא שבועות, ושל ענבים הוא פסח של שנה שמינית (רמב"ם שו"י פ"ז הי"א).

(סה) כיצד? הרי שהיו לו גרוגרות (תאנים יבשות) של שביעית בתוך ביתו, אוכל מהן כל זמן שהתאנים בשדה; כלו התאנים מן השדה, אסור לאכול מאותן שבבית אלא מבער אותן (שם ה"ב).

(סו) כיצד הוא הביעור? משאיר לעצמו מזון שלש סעודות (חזו"א סי' יא ס"ק ו) וכן מחלק מפירותיו – בין מאלה שלקט משדהו שלו ובין מאלה שלקט משדה אחרים (חזו"א שם) – מזון שלש סעודות לשכניו וליודעיו, ומוציא שאר הפירות ומניחם על פתח ביתו, ואומר לפני שלשה מאוהביו: אחינו כל בית ישראל, מי שצריך ליטול יטול, וחוזר ומכניס ואוכל והולך עד שיכלו (שביעית פ"ט מ"ח בר"ש, ועיין חזו"א סי' טו ס"ק ח).

פירות אלה שהפקיר ושוב זכה בהם, נשארת עליהם קדושת שביעית (עיין חזו"א סי' יג ס"ק ה וסי' כו ס"ק ו, ועיין הגהת הגרשז"א שליט"א).

(סז) כל העובר ולא ביער פירות שביעית, הרי פירות אלה נאסרים ואין להם תקנה שוב לבערם (חזו"א סי' יא ס"ק ו).

ולכן מי שמסופק אם כבר הגיע זמן הביעור, צריך להוציא את פירותיו כל יום מביתו ולהפקירם, ויחזור לזכות בהם, כה יעשה כל יום עד שיצא הספק מלבו (חזו"א סי' כו ס"ק ה). ולדעת הגרשז"א שליט"א, צריך להשאיר אותם הפקר ולא לזכות בהם, עד שיצא הספק מלבו שכבר כלו מן השדה).
סח) פירות שנכבשו וכן מיצים וכדו', צריך לבערם מביתו כשיגיע זמן כלות המין הזה מהשדה (עיין רמב"ם שו"י פ"ז ה"ו).
סט) כשם שמבערים את פירות שביעית כך מבערים את הדמים והמאכל שקנו בדמיהם. כיצד, הרי שמכר (עיין לעיל סעיפים מג ומד) רימונים של שביעית והרי הוא אוכל בדמיהם, וכלו הרמונים מן האילנות שבשדה ונשארו אצלו מן הדמים שמכר בהן, חייב לבערן (רמב"ם שו"י פ"ז ה"ז).
ע) פירות שנמצאים ב"אוצר בית-הדין" (ראה לעיל סעיף מב), לא חל עליהם חיוב ביעור (חזו"א סי' יא ס"ק ז).

אדמות הנכרים ופירותיהם

עא) גם על אדמה השייכת לנכרים, אין לישראל לעבוד עליה (כן משמע מכ"מ פ"ד מה' שו"י הכ"ט).
עב) אין איסור ספיחים חל על יבול הארץ שנמצאת ביד נכרי (רמב"ם שם).
עג) מנהגנו בירושלם כדעת הבית-יוסף לומר שפירות שגדלו בשדות הנכרי אין עליהם קדושת שביעית – לא לענין סחורה, לא לענין הפסד ולא לענין ביעור (ראה בכ"מ הנ"ל). וראה לעיל סעיף כט, שאם היהודי עשה את גמר המלאכה – כגון שהיהודי סחט ענבים ליינ – חייב הוא לעשרם.
עד) רבים נוהגים לסמוך על "ההיתר" הידוע הנעשה על ידי הרבנות הראשית, שמוכרים לשנה זו את כל השדות שבארץ ישראל לנכרי, וסוברים שעל ידי זה הפירות מופקעים מכל דיני שביעית (וראה לעיל סוף סעיף לט ונד). אמנם גם לדעות אלו אין היתר לעבוד עבודות בשדות, במלאכות ^{עבודות} שיש להן עיקר מן התורה, וכדלעיל סעיף ז (א-ג) (הגהת הגרשז"א שליט"א).
 ואמנם כל הירא והחרד לדבר ה' לא יסמוך על המתירין, ומובטח

הוא כי שביתת הארץ תהיה לברכה, ועליו נאמר: "גבורי כח עושי דברו", אשר לפי דברי חז"ל בשומרי שביעית הכתוב מדבר (מד"ר ויקרא פא), ולכך נאמר: "רצית ה' ארצך" (מתוך כרוז מטעם כל ביד"צ, גדולי ורבני ירושלם עיה"ק בשנת תרמ"ט).

פרחים

עה) פרחים שאין בהם ריח ואינם עומדים רק לנוי, כמו כלניות וירק לקישוט, אין בהם קדושת שביעית (עיין ירושלמי פ"ז ה"א). אבל אם יש בהם ריח הרי הם קדושים קדושת שביעית (ע"ש), דהיינו אם דינם כירקות, כמו עשבי בושם והצפורן, אם נלקטו בשביעית יש בהם קדושת שביעית; ואם הם גדלים על עץ, כמו ורדים ושושנים, כל שחנטו בשביעית יש בהם קדושת שביעית (עיין חזו"א סי' י"ד ס"ק ט"ד"ה ובתשובת).

עו) פרחים שנזרעו בשנה השביעית – אם יש בהם ריח אסורים משום ספיחים (שם בחזו"א), ואם אין בהם ריח גם כן אין להשתמש בהם, כי הרי בקנייתם מחזקים ידי עוברי עבירה שזורעים בשביעית (שמיטה כהלכתה פ"ב סע' י"ב).